

SEKTOR POLJOPRIVREDE - KLJUČNI FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA EUROPSKE UNIJE I BOSNE I HERCEGOVINE (Pozivni referat)

Akademik prof.dr sc. Mladen M. Bodiroža
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Tema naslovljenog rada fokusirana je na najvažnija pitanja iz sfere međunarodnih ekonomskih odnosa, odnosno ekonomskih integracija, a posebno na ključna pitanja Evropske unije; to su poljoprivreda i poljoprivredna politika, odnosno njene specifičnosti u podsticaju razvoja poljoprivrede u Evropskoj uniji te ulozi i značaju poljoprivrede u Bosni i Hercegovini. To je temeljno pitanje na koje je baziran sadržaj narednog teksta. Tim slijedom izveden je zaključak da je Evropska unija ne samo razredna ekonomska integracija, već i višestruko jedinstven, specifičan i složen ekonomski i politički sistem, i da je sektor poljoprivrede Bosne i Hercegovine kao temeljni i strateški ekonomski cilj, posebno kada je riječ o proizvodnji zdrave hrane. Te su na kraju prezentirani sljedeći zaključci: prvo, sektor poljoprivrede i zajednička poljoprivredna politika spada u najstarije i najkontraverznije zajedničke politike Evropske unije; drugo, da bez zajedničke poljoprivrede i poljoprivredne politike ne bi bila moguća ni Evropska ekonomska zajednica, Evropska zajednica, odnosno Evropska unija; treće, da je poljoprivreda ključni i najsloženiji sektor zemalja u tranziciji pa prema tome i Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Poljoprivreda, poljoprivredna politika, Evropska unija, ekonomske integracije, budžet

AGRICULTURE SECTOR- KEY FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN UNION AND BOSNIA AND HERZEGOVINA (Keynote paper)

Abstract: Topic of the titled work is focused on the most important issues in the sphere of international economic relations, economic integration, and in especially on the key issues of the European Union; these are agriculture and agriculture policy, respectively its specifics in stimulating the development of agriculture in the European Union and the role and importance of agriculture in Bosnia and Herzegovina. This is a fundamental question on which is based the content of the following text. Following this it was concluded that the European Union is not just a regular economic integration, but is also very unique, specific and complex economic and political system, and that the agricultural sector of Bosnia and Herzegovina as a fundamental and strategic economic goal, especially when it comes to producing healthy food. These were eventually presented the following conclusions: first, the agricultural sector and the Common Agricultural Policy is one of the oldest and most controversial common policy of the European Union; second, that without a common agriculture and agricultural policy would not be possible nor the European Economic Community, the European Community or the European Union; third, that agriculture is the key and most complex sector in countries in transition and therefore Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Agriculture, agricultural policy, the European Union, economic integration budget

1. Uvod

U narednom tekstu predmet razmatranje i analize biće fokusiran na najvažnija pitanja iz sfere međunarodnih ekonomskih odnosa, odnosno ekonomskih integracija, a posebno na ključna pitanja Evropske unije; to su poljoprivreda i poljoprivredna politika, odnosno njene specifičnosti posebno u podsticaju razvoja poljoprivrede u Evropskoj uniji i mjestu, ulozi i značaju poljoprivrede u Bosni i Hercegovini. Prethodno učinićemo kraći osvrt na genezu

stvaranja Evropske ekonomske zajednice tačnije sektora poljoprivrede i poljoprivredne politike, s tim što će se kroz sadržaj rada analizirati brojna pitanja iz okvira naslovljene teme, što će tim slijedom rezultirati utemeljenim zaključkom, u kome će se posebno naglasiti da je Evropska unija ne samo prvorazredna ekonomska integracija, već i višestruko jedinstven, specifičan i složen ekonomski i politički sistem, i da je sektor poljoprivrede Bosne i Hercegovine kao temeljni i strateški ekonomski cilj, posebno kada je riječ o proizvodnji zdrave hrane. Svakako da je kroz naredni tekst posebna pažnja usredsređena na analizu najznačajnijih pitanja iz oblasti sektora poljoprivrede s tim da ova oblast neposredno nakon osnivanja Evropske ekonomske zajednice 1957. godine bila jedno, od glavnih pitanja sadržanih u Rimskom ugovoru i da je taj slijed kontinuirano kroz sve prethodne faze razvoja zauzimao jedno od centralnih pitanja u ekonomskom razvoju zaključno sa polovinom druge decenije 21. vijeka. Naredni tekst obzirom na naslovljenu temu fokusiran je na probleme poljoprivrede u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini i u tom smislu slijedi analiza ključnih pitanja koja se odnose na neposrednu vezu poljoprivrede i poljoprivredne politike utemeljenu na principima i pravnoj regulativi Evropske unije.

Zatim, naredni tekst ukazuje i na činjenice po kojima su regionalne razlike u ekonomskom smislu i u okviru 28 zemalja članica EU prisutne u skoro svakoj zemlji pojedinačno i da se na različite načine manifestuju i ispoljavaju. Tako se stavlja naglasak da se najčešće susreću sljedeći tipovi regionalnih problema kao što su: nerazvijena područja, stagnacija ili pad postojeće bazne industrije, zasićeni gradovi (ili pak područja) i pogranična područja. I drugo da se Bosna i Hercegovina u sklopu zemalja regiona Jugoistočne Evrope nalazi u fazi pripreme za članstvo u Evropskoj uniji te da je sektor poljoprivrede u Bosni i Hercegovini jedan od ključnih činilaca za ukupan njen ekonomski i privredni razvoj. U tom smislu naslovljeni rad sa pravom ima pretenziju da dokaže da Bosna i Hercegovina ima realnu perspektivu da ostvari komparativnu prednost u razvoju poljoprivrede i u proizvodnji zdrave hrane. Naravno da nakon analize pitanja vezanih za regionalne probleme, kroz sadržaj ovoga rada dokazat ćemo da se ovom problemu nije poklonila značajna pažnja prilikom formiranja Evropske ekonomske zajednice 1957. godine, već tek iza 1970. godine kada Evropska zajednica priprema za usvajanje veći broj opštih pravila i principa. Tako je osnovan Fond za razvoj evropskih regiona, a od polovine devedesetih godina prošloga vijeka utvrđuje se zajednička regionalna politika. Međutim, zapazili smo da i pored svih napora Evropska unija nije u osnovi riješila prisutne regionalne probleme, s obzirom na veoma izraženu heterogenost ekonomskog razvoja zemalja članica. Istina iz brojnih razloga nisu detaljnije obrađena neka od značajnijih pitanja kao što su: kako se odgovarajuće ponašanje može postići na nacionalnom nivou i da li su države članice sposobne da odole političkim pritiscima i vode regionalnu budžetsku politiku i u slučajevima kada stopa nezaposlenosti registruje porast i sl.

Da podsjetimo na neke od značajnijih činjenica koje su karakteristične za faze razvoja sektora poljoprivrede, to su:

- Prvo, početkom 1960-tih godina grupa od šest zemalja osnivača Evropske ekonomske zajednice uspostavila je osnovne instrumente zajedničkog tržišta poljoprivrednih proizvoda, koji uklanjaju prepreke u unutrašnjoj trgovini i održavaju zajedničku carinsku barijeru prema trećim zemljama.
- Drugo, bez zajedničke poljoprivrede i poljoprivredne politike ne bi bila moguća ni Evropska ekonomska zajednica, odnosno Evropska unija.
- Treće, poljoprivredna politika često slijedi različite, ponekad i suprotstavljene, a često i kontradiktorne ciljeve. To i jeste cilj ovog rada usmjeren ne na davanje objašnjenja,

već prije svega na traženje odgovora na najznačajnija pitanja iz domena naslovljene teme, a to je poljoprivreda, poljoprivredna politika Evropske unije i Bosne i Hercegovine.

- Četvrto, poljoprivreda je ključni i najsloženiji sektor zemalja u tranziciji, kao i u Bosni i Hercegovini.

2. Sektor poljoprivrede u odredbama Rimskog ugovora iz 1957. Godine

Iz prethodnog teksta proizilaze činjenice koje su rezultirale višestrukom opravdanošću za formiranje zajedničke poljoprivredne politike, kao što su:

- Prvo, političko nepojerenje među centaralnoevropskim zemljama, prvenstveno između Francuske i Njemačke,
- Drugo, 1958. godine veliki procenat evropske populacije bio je zaposlen u poljoprivredi, dok je industrija bila presudna u formiranju bruto nacionalnog dohotka. Na primjer, Francuska je imala 27% stanovništva zaposlenog u poljoprivredi, dok je poljoprivreda u šest zemalja (Belgija, Luksemburg, Holandija, Francuska, Njemačka i Italija) činila svega 5% bruto nacionalnog dohotka,
- Treće, poljoprivredni sektor većine evropskih zemalja činile su mali poljoprivredni posjedi, koje su vodili uglavnom siromašni poljoprivredni proizvođači. Milioni poljoprivrednih familija bili su toliko mali da nisu mogli da obezbijede hranu samo za svoje potrebem a kamoli da se specijalizuju u nekoj od grana ratarstva ili stočarstva, tako da su podsticaji koje su dobijali od svojih zemalja imali više socijalni nego ekonomski karakter. Evropske zemlje su se suočile sa problemom očuvanja sopstvenih poljoprivrednika.

U tom smislu značajno je podsjetiti kada su započeti Rimski predgovori postojalo je jedinstveno mišljenje da se barijere između tzv. Šestorke moraju prevazići, za što je ostavljen prelazni period od 12 do 15 godina. Takođe je usaglašeno da zajedničko tržište mora pratiti i zajednička poljoprivredna politika. I dalje je ostalo niz nesuglasica o načinu dostizanja postavljenih ciljeva. U ključnom članu 2.Sporazuma Evropske Komisije se posebno prezentira prioritetan značaj da:“Zajednica treba da ima zadatak da uspostavi zajedničko tržište, ekonomsku i monetarnu uniju te da promoviše harmonizaciju u okviru unije, izbalansiran i održiv razvoj ekonomskih aktivnosti, viši nivo konvergencije ekonomskih aktivnosti, viši nivo zaposlenosti i socijalne zaštite, ravnopravnost među muškarcima i ženama, održiv razvoj bez inflacije, viši nivo konvergencije ekonomskog poslovanja, viši nivo zaštite i poboljšanje kvaliteta životne sredine, podizanje životnog standarda i kvaliteta života, ekonomska i socijalna kohezija i solidarnost među zemljama članicama.

3. Ciljevi zajedničke poljoprivredne politike u odredbama Rimskog sporazuma

Rimski ugovor je definisao opšte ciljeve zajedničke poljoprivredne politike. Principi zajedničke poljoprivredne politike izneseni su na konferenciji u Stresi jula 1958. Godine. 1960. Godine usvojeni su mehanizmi za upravljanje Zajedničkom poljoprivrednom politikom, a 1962. Godine Zajednička poljoprivredna politika je stupio na snagu. Zajednička poljoprivredna politika je deinisana kao set pravila i mehanizama, koji regulišu proizvodnju, trgovinu i preradu poljoprivrednih proizvoda.

Poseban akcenat dat je na Zajedničko evropsko tržište koje treba da obuhvati i regulisanje tržišta poljoprivrednih proizvoda. Pod poljoprivrednim proizvodima se podrazumijevaju ratarski proizvodi, stočarski proizvodi, ribarski proizvodi, te proizvodi prerađivačke industrije na kojima je izvršena prva faza prerade te da uspostavljanje i razvoj zajedničkog tržišta za poljoprivredne proizvode mora biti praćeno sa uspostavljanjem zajedničke poljoprivredne politike u okviru selekcionih i glavnih ciljeva Zajedničke poljoprivredne politike; to su: povećanje produktivnosti, povećanje životnog standarda poljoprivrednika, stabilizacija tržišta, osiguranje nezavisnog snabdijevanja hranom i garancije pristupnih cijena potrošačima.

4. Finansiranje zajedničke poljoprivredne politike

Zajednička poljoprivredna politika je finansirana kroz Evropski Poljoprivredni Vodeći i Garantni Fond (EAGGF), koji predstavlja najveći dio evropskog budžeta.

EAGGF je ustanovljen 1962. Godine i podijeljen je u dva dijela:

- **Prvi**, Vodeći dio, jedan od strukturnih fondova iz koga su finansirane strukturne reforme u poljoprivredi i razvoj ruralnih područja (npr. Investicije u novu opremu i nove tehnologije)
- **Drugi**, Garantni dio, kojim su uglavnom finansirani troškovi Organizacije zajedničkog tržišta (npr. Otkup i skladištenje tržišnih viškova i podršku izvozu poljoprivrednih proizvoda).

Vodeći dio čine sredstva Zajednice namijenjena strukturnoj politici, kao što su pomoć za modernizaciju gazdinstva, pomoć mladim poljoprivrednicima u zasnivanju proizvodnje, pomoć preradi i marketingu poljoprivrednih proizvoda, diverzifikaciji itd.

5. Geneza stvaranja budžeta i fondova sektora poljoprivrede

Krajem Drugog svjetskog rata, kao posljedica dugotrajnih i teških ratnih razaranja i angažovanja radno sposobnog stanovništva u vojne svrhe, evropska poljoprivredna proizvodnja bila je značajno smanjena, a djelimično i u potpunosti devastirana. To je dovelo do pomanjkanja prehranbenih namirnica i do pojave potpune gladi u pojedinim dijelovima evropskog kontinenta. Nestašica hrane je naročito pogodila Francusku, a podjelom Njemačke na istočni i zapadni dio situacija se i u njoj pogoršala. Nakon završetka rata vlade evropskih zemalja su se saglasile da moraju naći način da se takva situacija prevaziđe i da se osigura dovoljna količina hrane kroz kontrolu cijena poljoprivrednih proizvoda. Poljoprivredna politika je imala za cilj da se maksimalizuje poljoprivredna proizvodnja. Poduzete su sve aktivnosti za povećanje prihoda poljoprivrednika, donesena je zvanična legislativa na nacionalnim nivoima zemalja kojom je regulisana oblast proizvodnje, uvoza i izvoza poljoprivrednih proizvoda. Takođe je predviđeno da se putem programa humanitarne pomoći iz Sjeverne Amerike uveze velika količina hrane. Ukratko, poslije Drugog svjetskog rata ekonomska politika zemalja evropskog kontinenta bila je da se što prije oporavi devastirana ekonomija, a samim tim i poljoprivreda. Osim toga brz oporavak industrijskog i poljoprivrednog sektora bio je i strateški cilj da se nacionalne ekonomije dovoljno osnaže kako se ne bi dozvolilo Njemačkoj da ponovo postane supersila. U junu 1947. Godine državni sekretar Sjedinjenih Američkih Država Džordž Maršal ponudio je program pomoći Evropi kroz finansijsku pomoć, pomoć u hrani i sirovinama.

U godinama neposredno poslije završetka Drugog svjetskog rata mogu se identifikovati neki važni faktori iz političkog i ekonomskog okruženja koji su doveli do kasnijeg formiranja Evropske zajednice:

- **Prvo**, u isto vrijeme sa procesom integracije počeo se događati i proces polarizacije zemalja na dva politička sistema socijalističkog i kapitalističkog.
- **Drugo**, 1948. Godine 18 Zapadnoevropskih zemalja formiralo je Evropsku Ekonomsku Zajednicu, pod supervizijom Sjedinjenih Američkih Država i Kanade,
- **Treće**, treba podsjetiti da je 1948. Godine formirano je Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć od strane bloka Istočnoevropskih zemalja i Sovjetskog Saveza,
- **Četvrto**, od 1950. Godine 18 Zapadnoevropskih zemalja započelo je aktivnosti sa ciljem kreiranja zajedničke politike,
- **Peto**, šest zapadnoevropskih zemalja Francuska, Zapadna Njemačka, Belgija, Holandija, Luksemburg, i kasnije Italija počele su da rade na izradi sporazuma u pojedinim sektorima kao što su: ugalj i čelik i poljoprivreda,
- **Šesto**, 1952. Godine gormirana je Evropska zajednica uglja i čelika, što se uzima kao početak i kamen temeljac integracionih procesa u Evropi.

Procsws kreiranja zajedničke poljoprivredne politike tekao je znatno sporije zbog teškog usaglašavanja oko politike cijenai politike uređenja tržišta. 1957. godine potpisana su dva nova sporazuma kojim su formirane Evropska zajednica za atomsku energiju i Evropska Zajednica.

Uz konstataciju da zajednička poljoprivredna politika predstavlja najskuplju politiku sa stanovišta centralnog budžeta Evropske unije. Dugi niz godina je njeno učešće u ukupnom, centralnom budžetu iznosilo više od polovine ukupno raspoloživih sredstava EU.²¹

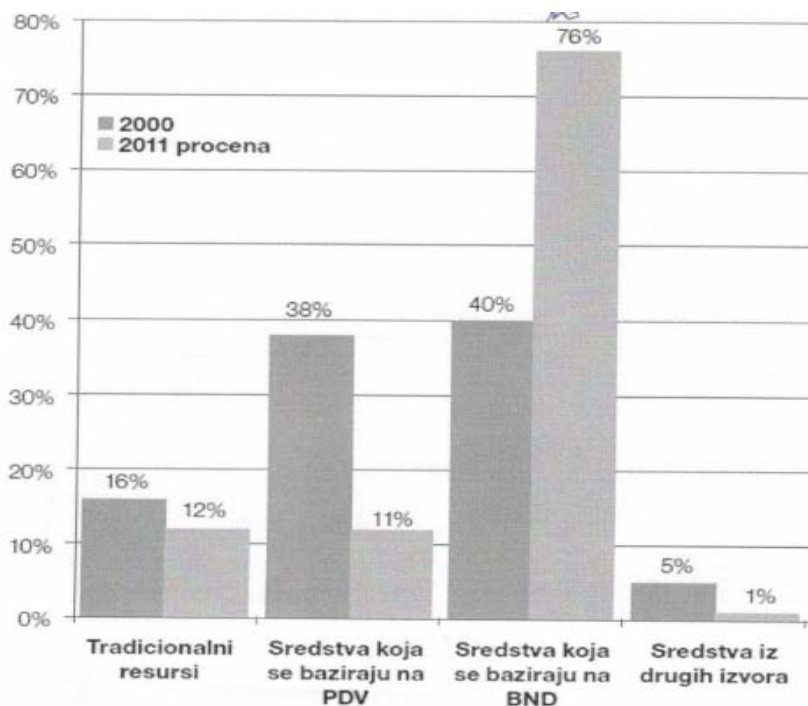
6. Uloga i formiranje budžeta Zajedničke poljoprivredne politike

Zajednička agrarna politika se finansira iz centralnog budžeta EU kkoji se formira iz sledećih izvora (grafikon 1):

- Tradicionalni resursi (Traditional own resources – TOR), sastoje se od carina koje se naplaćuju na uvoz dobara koje dolaze iz zemalja van Evropske unije. Oni otprilike čine 12% ukupnog prihoda budžeta.
- Sredstava koja se baziraju na PDV (The resource based on value added tax – VAT), čine 11% prihoda budžeta.
- sredstva koja se baziraju na bruto nacionalnom dohotku (The resource based on gross national income – GNI) se prikupljaju na osnovu određivanja procenta koji se primenjuje na bruto nacionalni dohodak svake zemlje članice i sliva u budžet

Zajedničke poljoprivredne politike. Ovako prikupljena sredstva predstavljaju najveći izvor prihoda budžeta i čine 76%.

²¹ Ova činjenica, koja poljoprivredu stavlja na vrh liste evropskih prioriteta, često se pogrešno tumači u domaćoj javnosti. Nebrojano puta do sada čuli su se zahtevi za povećanjem budžetskih izdavanja namenjenih poljoprivredi, koji iako veoma realni ipak jesu pogrešni u smislu odabranog primera za poređenje. Naime, kao argument za povećanje često služi ugledanje na Evropsku uniju, a pri tome je nezaobilazna primedba kako EU izdvaja za poljoprivredu polovinu svog budžeta dok BiH izdvaja neuporedivo manje, naravno, u relativnom smislu. Pri tome se zanemaruje činjenica da je ove dve cifre nemoguće porediti. Razlog je sledeći. Ono što oni koji ovu činjenicu stalno navode kao očigledan dokaz neadekvatnosti domaće agrarne politike ne znaju, jeste da se prosveta i zdravstvo, kao najveće stavke skoro svakog nacionalnog budžeta na svetu, u Evropskoj uniji ne finansiraju iz centralnog budžeta odakle se finansira ZPP. Prosveta i zdravstvo se finansirajuiz nacionalnih budžeta zemalja članica. Ukoliko se i prosveta i zdravstvo (zajedno sa vojskom) uključe u ukupne izdatke EU, situacija je drastično drugačija.

Grafikon 1: Izvori finansiranja budžeta EU - % od ukupnog budžeta ²²

U budžet se takođe slivaju sredstva i iz drugih izvora, kao što su odedeni porezi koje plaćaju zaposleni pri organima i institucijama EU na svoja primanja, određeni doprinosi zemalja van Evropske unije za određene programe Unije, zatim sredstva koja plaćaju kompanije ukoliko krše propise o konkurenciji i druge zakone. Ovako skupljeni resursi čine i do 1% budžeta. Prihodi se slivaju u budžet na način koji je proporcionalan bogatstvu svake države članice.

7. Zaključak

Poljoprivreda predstavlja ključni sektor kako u nerazvijenim tako i u razvijenim zemljama. Zajednička poljoprivredna politika je od svog osnivanja najznačajnija politika zemalja članica EU, što je lako zaključiti kroz budžet kojim se finansira Zajedničke poljoprivredne politike. Ilustracije radi 2000. godine budžet za implementaciju poljoprivredne politike iznosio je 40.994 miliona Eura što je činilo 47 % ukupnog EU budžeta. Poslednja decenija i prva decenija 21 vijeka su bile decenije velikih reformi i preokreta za sektor agrara u EU čemu su najviše doprinijeli reforma afrarne politike iz 2003. godine, te ulasci 10 zemalja u EU 2004. godine, a zatim i ulazak bugarske i rumunije 2007. godine predstavlja sastavni dio ukupne ekonomske politike čiji je cilj uređenje sektora poljoprivrede i ruralnih područja. Za razliku od agrarne ekonomije koja ima ingerenciju nad ekonomskim pokazateljima u poljoprivredi i kreira modele koji će dovesti do određenih ekonomskih pokazatelja, te je stoga i pojam Zajedničke poljoprivredne politike mnogo širi i kompleksiji pojam od agrarne ekonomije. Ranijih decenija subvencioniranje poljoprivrede nije zahtijevalo preveliko objašnjenje, što danas nije slučaj, te stoga kreatori i implementatori agrarne politike imaju sve teži zadatak da

²² Izvor: The European Union budget at a glance, Publications Office of the European Union, 2010. EU budget 2011, Publications Office of the European Union, 2010.

poreskim obveznicima koji izdvajaju za finansiranje Zajedničke poljoprivredne politike opravdaju sredstva imputirana u agrar.

Na bazi prethodnih konstatacija ustanovili smo da osnovna pitanja koja se odnose na mjesto, ulogu i značaj razvoja poljoprivrede i poljoprivredne politike dobija sve više na značaju, u tom smislu s obzirom da je i Bosna i Hercegovina u toku priprema za prijem u Evropsku uniju, čija se aktivnost u najvećoj mjeri usmjerava u ovu oblast a sve veći interes poklanja se sektoru poljoprivrede.

Prema tome, temeljni zaključak izveden je iz suštine prethodno prezentiranog teksta, a to je da **Zajednička poljoprivreda i poljoprivredna politika spada u najstarije i najkontraverznije zajedničke politike Evropske unije.**

Literatura

- [1] Mladen M. Bodiroža: Evropska unija- treće izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Glas Srpski – Grafika, Banja Luka 2008.
- [2] Ljubiša Adamović : Integracija i dezintegracija svjetske privrede, Savremena administracija, Beograd 1998.
- [3] Ibrahim Jusufrić, Menadžerska ekonomija, Internacionalni iniverzitet Travnik, 2008.
- [4] Miroslav Jovanović: Evropska ekonomska integracija, Beograd 2004.
- [5] Predrag Bijelić : Model spoljno – trgovinske politike Evropske unije , Economic Amals E 120/56 January 2003- March 2003
- [6] Mladen M. Bodiroža; Međunarodna ekonomija, Internacionalni univerzitet Travnik, 2008.
- [7] Internet izvori